

● اشاره

مقاله‌ای که در زیر آمده، بخشی است از یک مقالهٔ عربی که توسط آقای محمود العلی حسینات در سمیناری که در سال ۱۴۱۹ق از سوی دانشگاه آل البیت دربارهٔ ترجمهٔ قرآن کریم به زبان‌های خارجی در عمان پایتخت اردن منعقد شد، ارائه گردیده است. نویسنده، مقالهٔ خود را در دو بخش تنظیم کرده است. در بخش اول سیر تاریخی ترجمهٔ قرآن کریم در آلمان را مورد بررسی قرار داده و در بخش دوم به نقد و بررسی اجمالی ترجمهٔ شاعر آلمانی فریدریش روکرت پرداخته است. در این جا ترجمهٔ بخش دوم مقاله را از نظر می‌گذرانید.

ترجمان وحی

یکی از ترجمه‌های قابل توجه که به زبان آلمانی نگارش یافته، ترجمهٔ فریدریش روکرت است که در سال ۱۸۸۸ تحت عنوان *Der Koran* منتشر شده است.^۱ این تنها ترجمه‌ای است که مترجم شاعر آن با اثر پذیری از اندیشهٔ رایج در آلمان مبنی بر این که زبان آلمانی تنها زبانی است که توانایی دارد زبان جهانی باشد، کوشیده است تا از شیوهٔ بلاغت قرآن تقلید کند بی آن که در ترجمهٔ آیات دقت کافی به عمل آورد.

1. Friedrich Rückert: *Der Koran*. Hrsg. von August Müller. Frankfurt, 1888.

ترجمه شاعر آلمانی فریدریش روکرت، بخشی از کوشش فراوان او در خدمت به زبان آلمانی محسوب می‌شود. روکرت سعی کرده است تا گنجینه‌های ادبیات جهانی را به آلمانی ترجمه کند. او از زبان عربی حماسه ابوتمام و مقامات حریری و دیوان امرء القیس، و از زبان فارسی داستان رستم و سهراب شاهنامه و دیوان حافظ و جلال الدین رومی، و از زبان چینی تاریخ ملک چینگ را ترجمه کرده است؛ همان گونه که از زبان‌های سانسکریت، فرانسه، انگلیسی، لاتینی و جز آنها نیز آثاری را به آلمانی درآورده است. روکرت به بیش از بیست زبان آشنایی داشته است.

این شاعر در آثار یاد شده، بر اساس اندیشه حاکم بر آلمان پیش رفته است. طبق این اندیشه، زبان یونانی قدیم مرحله‌ای از مراحل تطور زبان به شمار می‌رود و این زبان در پیشرفت خود، به زبان‌های شرقی و امدار است. رسیدن به یک زبان جهانی نیز جز با ترجمه گنجینه‌های ادبیات جهانی امکان ندارد و تنها زبانی که شایستگی آن را دارد که زبان جهانی باشد و همه شاهکارهای زبان‌های دیگر را در خود جمع کند، زبان آلمانی است. روکرت، افکارش را در رساله دکتری خود که در سال ۱۸۱۱ در دانشگاه ینا^۱ نوشت، عرضه کرد. روکرت به صورت تحت اللفظی ترجمه نمی‌کرد، بلکه به گونه‌ای مطلب را به زبان آلمانی در می‌آورد که نیازی به اصل نباشد و با ذوق خواننده آلمانی هماهنگ باشد. البته این کار از جهات زیر امکان پذیر نیست:

۱. ظرافت‌هایی که واژه‌های عربی از آن برخوردارند قابل انتقال به مترادف‌های زبان دیگر نیستند.

۲. ارائه متن قرآنی در یک زبان بیگانه به پیچیدگی و جمود می‌انجامد، چون معانی قرآن عمیق است و با گذشت زمان تفسیرهای گوناگونی می‌طلبد.

۳. منحصر کردن معانی قرآن در مفاهیمی که با یک زبان بیگانه بیان می‌شود، موجب از دست رفتن بسیاری از مفاهیم و معانی قرآنی می‌گردد.

روکرت در سال ۱۸۲۳ ترجمه خود را شروع کرد و در سال ۱۸۲۴ بخش‌هایی را که ترجمه کرده بود در مجله *Frauentaschenbuch* چاپ و منتشر نمود. سپس مدتی از این کار دست

1. Viktor Suchy: *Friedrich Rückerts Idee der philologie im Lichte der romantischen Sprachphilosophie*. Wien, 1945.

کشید و به ترجمه کتاب‌های ادبی مشغول شد. ولی بار دیگر به ترجمه قرآن بازگشت و این زمانی بود که در سال ۱۸۴۱ در برلین مشغول تدریس شد. ترجمه او ده سال پس از مرگش به چاپ رسید و در سال ۱۸۸۸ تحت عنوان قرآن روکرت توسط مولر منتشر گردید. البته روکرت، قرآن را به طور کامل ترجمه نکرده و تنها سه چهارم آن را ترجمه نموده و ده سوره از قرآن را نیز حذف کرده است. این سوره‌ها عبارتند از:

سوره حاقه (۶۹) سوره نوح (۷۱) سوره نبا (۷۸) سوره بروج (۸۵)
 سوره طارق (۸۶) سوره اعلی (۸۷) سوره فجر (۸۹) سوره بینه (۹۸)
 سوره زلزله (۹۹) سوره همزه (۱۰۴)

مترجم سعی کرده است تا به شیوه بلاغی قرآن، هر چند از نظر معنا، نزدیک شود. او از بسیاری از اصطلاحات و تشبیهات استفاده کرده، و گاهی نیز معانی کلمات را مقدم و مؤخر ساخته تا قافیه‌های جدید و عبارات مسجعی را که بر غنی کردن بلاغت معنا کمک می‌کند ارائه دهد. در عین حال ترجمه بسیاری از جمله‌ها، صفات، ادوات و حتی آیات را به این دلیل که برای او جالب نبوده‌اند و یا آیاتی هستند که به مسیحیان حمله می‌کنند و یا به گمان او فایده‌ای از لحاظ معنا نداشته‌اند رها کرده است. و حال آن که می‌توانست ترجمه دقیقی از قرآن کریم ارائه دهد، زیرا زبان عربی را بهتر از مترجمان دیگر می‌دانست و دیوان امرء القیس و مقامات حریری را که از متن‌های دشوار است و فهم آنها بدون مراجعه به کتاب‌های لغت آسان نیست ترجمه کرده بود.

روکرت به نام سوره‌های قرآنی هم مقید نبوده و گاه نام سوره‌ها را از محتوای آنها گرفته و مثلاً سوره اخلاص را سوره «وحدت عقیده»^۱ Bekenntnis der Einheit نامیده است، بی‌آنکه نام عربی آن را بیاورد، و این باعث گمراهی خواننده می‌شود. همچنین بسم الله الرحمن الرحیم را ترجمه نکرده و این برخلاف روش مترجمان دیگر است که آن را جزو سوره می‌دانند.

برای آشنایی با روشی که روکرت در ترجمه قرآن به کار برده، می‌توان به بعضی از آیات سوره بقره^۲ که به این سوره نیز معنای کلمه بقره در زبان آلمانی را اطلاق کرده است،

1. Rückert: *Koran*, p. 426.

۲. آیات مورد نظر، در مأخذ سابق، ص ۳۹-۴۰، آمده است.

استشهاد نمود:

آیه ۲۷۶:

يُمَحِّقُ اللَّهُ الرِّبَا وَيُرْبِي الصَّدَقَاتِ وَاللَّهُ لَا يُحِبُّ كُلَّ كَفَّارٍ أَثِيمٍ

Gott tilgt den Wucher, wuchern läßt er die Almosen; und liebt keinen undankbaren leugner.

او به جای کفار که مبالغه در کفر و به معنای Hartnäckiger Ungläubiger است این تعبیر را به کار برده: Undankbarer Ungläubiger که به معنای کافر منکر است و صفت دوم را که اثم Sündig است بدون ترجمه رها کرده است. همچنین به جای لفظ جلاله الله کلمه Allah کلمه Gott را به کار برده که البته آن هم به معنای خداست.

و نیز تحولی که در زبان آلمانی رخ داده در ترجمه او مؤثر بوده است؛ مثلاً کلمه ربا Wucher که در قرن‌های گذشته شایع بود کمتر استعمال می‌شود و جای آن را کلمه Zins به معنای فایده گرفته است، و چون ترجمه جدیدی مانند ترجمه محمد احمد رسول، مترجم معاصر را بررسی کنیم تفاوت در فهم، بزرگ می‌نماید:

“Allah wird den Zins dahinschwinden lassen und die Mildtätigkeit vermehren. Und Allah liebt keinen, der ein hartnäckiger Ungläubiger und Übeltäter ist”.

آیه ۲۷۷:

ان الذين آمنوا وعملوا الصالحات واقاموا الصلوة واتوا الزكوة لهم اجرهم عند ربهم ولا خوف

عليهم ولا هم يحزنون

روکرت این آیه را بدون ترجمه رها کرده و گفته است که این آیه با این که در سیاق آیه مربوط به رباست، چیزی درباره ربا نیاورده است. در حالی که محمد احمد رسول این آیه را به این صورت ترجمه کرده است:

“Wahrlich, denjenigen, die gläubig sind und gute Werke tun und das Gebet verrichten und die zakat geben, ist ihr lohn von ihrem Hernn (gewiß,) und sie brauchen keine Angst haben noch werden sie traurig sein.”

آية ٢٧٨:

يا ايها الذين آمنوا اتقوا الله وذروا ما بقى من الربوا ان كنتم مؤمنين

Ihr die da glaubet, fürchtet Gott, und gebet auf, Was unter euch noch übrig ist von Wucher!

روكرت آيه را تا ما بقى من الربا ترجمه کرده ولى جمله شرطیه ان كنتم مؤمنين را بدون ترجمه رها کرده است. محمد احمد رسول آيه را چنین ترجمه کرده است:

“O die Ihr glaubt, fürchtet Allah und verzichtet auf das, was noch übrig ist an Zinsen, wenn ihr Gläubige seid”.

آية ٢٧٩:

فان لم تفعلوا فاذنوا بحرب من الله ورسوله وان تبتم فلکم رؤوس اموالکم لاتظلمون ولا تظلمون

Und thut ihrs nicht, so höret eine Kriegserklärung Von Gott und seinem Abgesandten; Bekehrt ihr aber euch, so bleibt euch Der Grundstock eures Vermögens; In dem ihr selbst nicht sollt verkürzen, und nicht verkürzt sollt werden

در جمله اول «فان لم تفعلوا»، مترجم ادات شرط را حذف کرده با این که آوردن آن در ترجمه ممکن است. البته بقیه آیه را به شکلی استوار ترجمه کرده است.

محمد احمد رسول همین آیه را چنین ترجمه کرده است:

“Und wenn ihr dies nicht tut, dann ist euch Krieg angesagt von Allah und seinem Gesandten. Doch wenn ihr bereut, dann soll euch euer Kapital zustehen, so daß weder ihr unrecht tut, noch euch unrecht zugefügt wird.”

آية ٢٨٠:

وان كان ذو عسرة فنظرة الى ميسرة وان تصدقوا خير لكم ان كنتم تعلمون

Ist aber Jemand unvermögend,
So werde ihm Studung, bis er sich erholet,
Doch schenkt ihr's als Almosen Ihm,
Das ist euch besser, wenn ihr's thut.

روکرت معنای اجمالی بخش اول آیه «وان كان ذو عسرة فنظرة الى ميسرة» را بیان کرده ولی در ترجمه بخش دوم آیه به خطا رفته است و این به سبب مشابهت *تعملون* با *تعلمون* بوده است. او کلمه *تعملون* *thut* را به جای کلمه *تعلمون* *Wissen* قرار داده است، در صورتی که فرق میان علم و عمل روشن تر از آن است که بر کسی پوشیده باشد. محمد احمد رسول همین آیه را این گونه به زبان آلمانی برگردانده است.

“Und wenn einer ist, der sich sei ihm Aufschub gewährt, bis er Erleichterung gefunden hat. Doch wenn ihr mildtätig seid, so ist es besser für euch, wenn ihr es wüßtet.”

روکرت مفاد برخی از آیات را در شعر خود تضمین نموده است تا از حکمت قرآن استفاده کند. مثلاً آیه ۲۶۳ از سوره بقره: قول معروف و مغفرة خير من صدقة يتبعها اذى والله غنى حلیم را به صورت زیر ترجمه کرده است:

Ein freundlich Wort mit milden Ton bei
leeren Händen
ist besser als mit Härte und Hohn
die reichsten Spenden^۱

می بینیم بخش اول آیه «قول معروف» را با تعبیر لطیف "Ein freundlich Wort" ترجمه کرده، ولی این عبارت را هم بر آن افزوده است: «صدای نرم بهتر از دست‌های خالی است» که در متن وجود ندارد. آن گاه ترتیب آیه را تغییر داده و می گوید: سخاوتمندانه ترین صدقه‌ها *die reichsten Spenden* بهتر از قساوت و مسخره کردن است *Hart und Hohn*. او به منظور رعایت سبک شعری خود، صفت لطیف *freundlich* را رها می کند، چرا که این کلمه باید با گرفتن «es» به صورت *freundliches* درآید. ضمناً کلمه *Spenden* که به معنای تبرعات است، مفهوم حقیقی *صدقات* را نمی رساند، به همین جهت *پارت* صدقات را به کلمه *Almosen* که به مفهوم عربی آن نزدیک تر است ترجمه می کند.

به طور کلی روکرت خواسته است به خواننده آلمانی زبان، یک کتاب ادبی که به ذوق او نزدیک باشد ارائه کند اگر چه معنای قرآن فدا شود. طبیعی است که رعایت سبک ادبی و

1. Rückert : *Koran*, p. 36.

شعری ترجمه مستلزم تصرف در نقل خواهد بود. داوری درباره ترجمه فریدریش روکرت باید با در نظر گرفتن اندیشه حاکم بر آلمان در آن عصر باشد که زبان آلمانی را به عنوان یک زبان جهانی مطرح می‌کرد. به رغم تمام ایرادهایی که بر ترجمه روکرت وارد است، باید گفت که این ترجمه در زمان خود بر تمام ترجمه‌های آلمانی موجود برتری داشته ولی در زمان حاضر که وسایل ارتباط فرهنگی تحول اساسی پیدا کرده است، ارزش علمی چندانی ندارد، جز این که نشانگر تسلط مترجم به زبان عربی است.

